

**ეროვნული ვალუტის გაუფასურების
მოსალოდნელი სოციალურ-ეკონომიკური
შედეგები საქართველოში**

ზვიად ბეშენაძე

ეად, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

შოთა ლომინაშვილი

ეად, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკისა და ტურიზმის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი.

შესავალი. დღეს–დღეობით ქვეყნის ეკონომიკის წინაშე მდგარ ერთ–ერთ მთავარ პრობლემას წარმოადგენს ეროვნული ვალუტის კურსის სწრაფი და მასშტაბური ვარდნა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პროცესი გარკვეულწილად შეჩერდა, მისი შემდგომი განვითარების რისკ–ფაქტორები მოხსნილი არ არის და მისი უარყოფითი შედეგები აგრძელებენ გამოვლენას. ამდენად, აუცილებელია – ეროვნული ვალუტის გაუფასურების გამომწვევი ობიექტური და სუბიექტური, ეგზოგენური და ენდოგენური მიზეზების შესწავლა, მისგან გამომწვეული და მოსალოდნელი დადებითი და უარყოფითი შედეგების საფუძვლიანი ანალიზი, რათა შემუშავდეს კომპლექსური ღონისძიებები ეროვნული ვალუტის კურსის საჭირო დონეზე დასასტაბილიზებლად.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ვალუტა; ვალუტის კურსი; ექსპორტი; იმპორტი; დევალვაცია; ინფლაცია; ვალუტის გაუფასურება; ელასტიურობა; ინვესტიციები; ბიუჯეტი; ეკონომიკური ზრდა.

ძირითადი ნაწილი. ეროვნულმა ვალუტამ გაუფასურება ინტენსიურად 2014 წლის ნოემბრიდან დაიწყო. თუ ეროვნული ვალუტის ნომინალური გაცვლითი კურსი აშშ დოლარის მი-

მართ 2014 წლის ოქტომბრის ბოლოს შეადგენდა 1,7544 ლარს, 2015 წლის მაისში კურსმა უკვე შეადგინა 2,3637 ლარი, ანუ მოცემული პერიოდის განმავლობაში ნომინალური კურსი გაუფასურდა 34,7 პროცენტით [5].

ქვეყნის ეკონომიკაზე ეროვნული ვალუტის გაუფასურების ზემოქმედების შედეგები მრავალმხრივია. ზოგადად მას შეიძლება ჰქონდეს როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი ზემოქმედება.

ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირების დადებითი ეკონომიკური შედეგები შემდეგია: საქონლის ექსპორტის მოცულობა იზრდება, რადგანაც მისი ფასი არარეზიდენტებისთვის, გამოსახული უცხოურ ვალუტაში, მცირდება; მოთხოვნა იმპორტშემცველ პროდუქციაზე იზრდება, ხოლო იმპორტის ფიზიკური მოცულობა მცირდება, რამდენადაც მისი ფასი ეროვნულ ვალუტაში რეზიდენტებისთვის იზრდება; სავალუტო შემოსულობები ეროვნული ექსპორტიდან იზრდება, თუ მოთხოვნა მასზე ელასტიურია, ხოლო ეს შემოსავლები მცირდება, თუ მოთხოვნა არაელასტიურია. თუ ექსპორტი იზრდება, ხოლო იმპორტი მცირდება, სავაჭრო ბალანსი უმჯობესდება და იზოგება ოქრო-სავალუტო რეზერვები.

ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგია ის, რომ იკარგება ნდობა გაუფასურებული ვალუტისადმი; იზრდება ფასები იმპორტირებულ საქონელზე, რითაც ზარალდება მომხმარებელი; ეროვნულ ვალუტაში დანაზოგები უფასურდება; ხდება ინფლაციის პროვოცირება; მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების რეალური მსყიდველუნარიანობა მცირდება; ეროვნულ ვალუტაში აქტივები უფასურდება; კაპიტალის გადინება იზრდება; ქვეყანაში ინვესტიციები მცირდება; ბიზნესისთვის სავალუტო რისკები და განუსაზღვრელობა იზრდება და სხვ.

უფრო კონკრეტულად ძირითადი ეკონომიკური შედეგის შესახებ – ვალუტის კურსის შემცირებისას სხვა ფაქტორების უცვლელობის პირობებში ექსპორტიორი ღებულობს „პრემიას“ მიღებული გაძვირებული უცხოური ვალუტის გაიაფებულ

ადგილობრივ ვალუტაზე გაცვლისას და აქვს შესაძლებლობა გაყიდოს საქონელი საშუალო მსოფლიო ფასებზე დაბლა, რაც განაპირობებს საქონლის მასობრივი გატანის პირობებში მათი შემოსავლების ზრდას საკუთარი ქვეყნის დანაკარგების ხარჯზე. თუმცა, იმავდროულად, ვალუტის კურსის შემცირება აძვირებს იმპორტს, რაც სტიმულს აძლევს ქვეყანაში ფასების ზრდას, იმპორტული პროდუქციის მოხმარების შემცირებას და იმპორტშემცვლელი წარმოების განვითარებას. ვალუტის კურსის შემცირება ამცირებს რეალურ დავალიანებას ეროვნულ ვალუტაში, ზრდის სავალო ტვირთს, გამოხატულს უცხოურ ვალუტაში. არახელსაყრელი ხდება უცხოური ინვესტიორების მიერ მოგების პროცენტების, დივიდენდების სახით ინვესტიორი ქვეყნის ვალუტაში გატანა. ეს მოგება რეინვესტირდება ან გამოიყენება საშინაო ფასებით საქონლის შესაძენად და ექსპორტზე გასატანად.

ამგვარად, ეროვნული ვალუტის გაუფასურების შედეგად შესაძლოა გაიზარდოს ექსპორტი და შემცირდეს იმპორტი, ანუ გაუმჯობესდეს სავაჭრო ბალანსი. თუმცა, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას თუ როგორია საშინაო და საგარეო გაუფასურების გარღვევის მასშტაბები. ვალუტის გაუფასურების შედეგად ექსპორტის ზრდას იმ შემთხვევაში ექნება ადგილი თუ ვალუტის საგარეო გაუფასურება წინ უსწრებს საშინაოს, რამდენადაც ამ შემთხვევაში წარმოიშობა პირობები სავალუტო დემპინგისთვის – საქონლის საშუალო მსოფლიოზე ნაკლები ფასებით მასობრივი ექსპორტისთვის, რომელიც გამოწვეულია ფულის მსყიდველუნარიანობის შემცირების ეროვნული ვალუტის კურსის გაუფასურებასთან ჩამორჩენით. ამ დროს საექსპორტო ფასების შემცირების წყაროს წარმოადგენს კურსებს შორის სხვაობა, რომელიც წარმოიშობა შედარებით მდგრადი ვალუტით მიღებული უცხოური ამონაგების გაუფასურებულ ეროვნულ ვალუტაზე გაცვლისას.

თუ საშინაო გაუფასურება, ანუ ფულის ინფლაციური გაუფასურება წინ უსწრებს საგარეო გაუფასურებას ანუ ვალუტის კურსის შემცირებას, მაშინ, სხვა თანაბარ პირობებში,

სტიმულირდება საქონლის იმპორტი საშინაო ბაზარზე მისი მაღალი ფასებით გაყიდვის შესაძლებლობიდან გამომდინარე [1.70]. აღსანიშნავია რომ 2014 წლის ბოლოსა და 2015 წლის დასაწყისში საქართველოში განვითარებულ ეროვნული ვალუტის დევალვაციას ანუ „საგარეო“ გაუფასურებას არ მოჰყოლია თანაზომადი ინფლაცია, ანუ ეროვნული ვალუტის „საშინაო“ გაუფასურება. შესაბამისად არ მომხდარა იმპორტის ზრდის პროვოცირება. თუმცა საკმაოდ სწრაფ და მნიშვნელოვან „საგარეო გაუფასურებას“ არც ექსპორტის ზრდა გამოუწვევია.

საქართველოს ექსპორტში სჭარბობს სამრეწველო ნედლეული (სპილენძის მადნები, ფეროშენადნობები და სხვა მსგავსი საქონელი), აგრარული ნედლეული (თხილი) და მზა პროდუქცია (მინერალური წყლები, ღვინო, სპირტიანი სასმელები და სხვ.), რომელზეც მოთხოვნა მსოფლიო ბაზარზე ხასიათდება დაბალი საფასო ელასტიურობით. აქედან გამომდინარე, ეროვნული ვალუტის გაუფასურების შედეგად საექსპორტო საქონელზე ფასების შემცირება ნაკლებად გაზრდის მის მოხმარებას. ამასთან, მსოფლიო ბაზარზე მოცემული საქონლის მიწოდების ელასტიურობა სხვა ქვეყნების მხრიდან საკმაოდ მაღალია და, ამასთან, ბაზარზე ადგილი აქვს არა იმდენად საფასო, რამდენადაც არასაფასო კონკურენციას. ამგვარად, მიგვაჩნია, რომ ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირება ნაკლებად გამოიწვევს ექსპორტის მოცულობის გაზრდას. საქსტატის მონაცემებით 2015 წლის იანვარ-აპრილის თვეებში ექსპორტის პროცენტული ცვლილება წინა წლის ანალოგიურ თვეებთან შედარებით არა თუ გაზრდილი, არამედ შემცირებულია 12,6 პროცენტით.

ანალოგიური შეიძლება ითქვას იმპორტზეც – საქართველოს იმპორტის სტრუქტურაში დომინირებს საბაზისო საქონელი და ნედლეული – ენერგომატარებლები, სასურსათო საქონელი, ფარმაცევტული პროდუქცია და სხვ., რომელზეც ასევე მოთხოვნის საფასო ელასტიურობა არის საკმაოდ დაბალი. აღსანიშნავია, რომ თუ ქვეყანაში არსებობენ სექტორე-

ბი, რომელიც კონკურენციას უწევს იმპორტს, მაშინ იმპორტზე მოთხოვნის ელასტიურობა შედარებით მაღალია. საქართველოს არ აქვს კონკურენტუნარიანი საწარმოები, მათ შორის აგროსასურსათო სექტორშიც კი, ამაზე მეტყველებს ისიც, რომ საქართველოში მთლიან მოხმარებაში იმპორტული პროდუქციის მოხმარების წილი სხვადასხვა გათვლებით 60 პროცენტის ფარგლებში მერყეობს (აგრო-სასურსათო პროდუქციაზე ეს მაჩვენებელი 50 პროცენტის ფარგლებშია). ამდენად შეიძლება ვთქვათ რომ იმპორტზეც (მის უმეტეს ნაწილზე, ანუ პირველადი დანიშნულების საქონელზე, ენერგომატარებელსა და ნედლეულზე) მოთხოვნა ნაკლებად ელასტიურია. აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ იმპორტზე ფასების ზრდა მის არსებით შემცირებას არ გამოიწვევს. დაბალი ელასტიურობის მქონე იმპორტულ საქონელზე მოთხოვნის საგრძნობლად შესამცირებლად პრაქტიკულად აუცილებელია ეროვნული ვალუტის გაუფასურების გაცილებით დიდი მასშტაბები. ამას მოწმობს 2015 წლის 4 თვის მაჩვენებლებიც, კერძოდ საქსტატის მონაცემებით საქონლის იმპორტის პროცენტული ცვლილება წინა წლის შესაბამის (იანვარი-აპრილი) პერიოდთან მიმართებაში 7 პროცენტითაა შემცირებული. განვითარებული მოვლენების არაკანონზომიერი ხასიათი ეჭვის ქვეშ აყენებს საქართველოს ეროვნული ვალუტის მიმდინარე დევალვაციური პროცესის ობიექტური მიზეზებით განპირობებულობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ მოთხოვნისა და მიწოდების დაბალელასტიურობა წარმოადგენს განვითარებადი ქვეყნების სტანდარტულ არგუმენტს იმისათვის, რომ მათ არ მოახდინონ ეროვნული ვალუტის დევალვაცია, რომლის კურსიც აშკარად მოჭარბებულია. თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ კურსის გაუფასურება გრძელვადიან პერსპექტივაში უფრო მეტად აისახება იმპორტზე (მისი შემცირების თვალსაზრისით), ვიდრე ექსპორტზე (გაზრდის თვალსაზრისით), რამდენადაც შემცირდება ხანგრძლივადიანი, ფართო მოხმარებისა და ფუფუნების საქონელის მოხმარება, რომელთა ხარჯებსაც მომხმარებლის

ფულად შემოსავალში დიდი ადგილი უკავია, და, მაშასადამე, რომელზედაც მოთხოვნა შედარებით ელასტიურია. თუმცა, უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ასეთ საქონელზე მოთხოვნა უმეტესწილად მაღალშემოსავლიანი მომხმარებლების ხარჯზე ყალიბდება, რომელთაც შეუძლიათ შეინარჩუნონ მოხმარების არსებული დონე, იქედან გამომდინარეც, რომ მათ ჯერ კიდევ ლიბერალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის პირობებში იოლად მიუწვდებოდათ ხელი საკრედიტო რესურსზე.

სავალუტო კურსების თეორიიდან ცნობილია, რომ გარკვეულ პირობებში ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირება ინვესსიის სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესებას იმ შემთხვევაში, თუ სრულდება მარშალ-ლერნერის პირობა – ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირება (დევალვაცია) ინვესსიის სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესებას, თუ იმპორტზე საშინაო მოთხოვნისა და ნაციონალურ ექსპორტზე უცხოური მოთხოვნის აბსოლუტური ელასტიურობის დონე ერთზე მეტია. ჩვენს პირობებში საკმაოდ რთულია ზუსტად განისაზღვროს ექსპორტისა და იმპორტის საფასო ელასტიურობის სიდიდეები, თუმცა როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ, მათი ელასტიურობის (განსაკუთრებით ექსპორტის) კოეფიციენტები საკმაოდ დაბალია. ამდენად, საბოლოოდ შეიძლება ვთქვათ, რომ გაუფასურების ზემოქმედება სავაჭრო ბალანსზე არსებითი არ უნდა იყოს. აქვე უნდა ავლნიშნოთ, რომ სასაქონლო ბაზრის რეაქცია ეროვნული ვალუტის კურსის გაუფასურებაზე მყისიერი ვერ იქნება და მას გარკვეული დრო დასჭირდება ადაპტაციისათვის. როგორც ცნობილია გაუფასურების შედეგად თავდაპირველად სავაჭრო ბალანსი უარესდება, და მხოლოდ მოგვიანებით შეინიშნება საპირისპირო ტენდენცია (ეს დასტურდება, ჩვენს მიერ ზემოდ მოყვანილი საქართველოს ექსპორტ-იმპორტის მოცულობის ცვლილების სტატისტიკიდან გამომდინარეც – თეორიაში ეს ეფექტი ე.წ. „J მრუდის“ სახითაც ცნობილი).

პრობლემა უფრო გართულდება, თუ განვიხილავთ გაუფასურების სხვა თანამდევ ეფექტებს, რომლებიც საშუალოვადიან და გრძელვადიან შედეგებთანაა დაკავშირებული. გაუფასურ-

ების „მოკრძალებული“ დადებითი შედეგები შესაძლოა მთლიანად (და უფრო მეტადაც კი) გადაიფაროს, მისი უარყოფითი შედეგებით. ეს პირველ რიგში დაკავშირებულია ე.წ. „იმპორტირებულ ინფლაციასთან“ (ინფლაციასთან, რომელიც შეიძლება გამოწვეული იყოს როგორც უშუალოდ უცხოეთში საქონლის გაძვირებით, აგრეთვე ეროვნული ვალუტის კურსის გაუფასურებით), რომელიც შესაძლოა გადაიზარდოს საერთო ინფლაციაში.

ამ ფონზე ისმის კითხვა – ექნება თუ არა გაუფასურებას იმპორტშენაცვლებადი ეფექტი და ექნება თუ არა ადგილი სავალუტო დემპინგს? ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემის (ვგულისხმობთ რომ მას ადგილი აქვს არა ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შემცირების, არამედ სხვა ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად, რასაც ფაქტობრივად ადგილი ჰქონდა საქართველოში) პირობებში იმპორტული საქონელი ხდება ძვირი და მომხმარებელი არჩევანს აკეთებს ეროვნულის სასარგებლოდ (იმ შემთხვევაში, თუ სამამულო პროდუქციის ფასი არ გაიზრდება), იგივე ხდება საექსპორტო პროდუქციასთან მიმართებითაც – ექსპორტი იაფდება უცხოეთში. ვალუტის კურსის შემცირება ეროვნული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საშუალებით ახდენს სამეწარმეო აქტივობისა და ექსპორტის სტიმულირებას. თუმცა გაუფასურების შედეგად ფასების გაზრდა მოსალოდნელია როგორც იმპორტირებულ სამომხმარებლო საქონელზე, აგრეთვე იმ ენერგომატარებლებზე, მასალებზე, ნედლეულზე, საინვესტიციო საქონელზე და სხვა, რომელსაც ადგილობრივი საქონელმწარმოებლები იყენებენ სანარმოო პროცესში. ეს გაზრდის პროდუქციის ერთეულზე დანახარჯს, რაც უარყოფითად აისახება სამამულო წარმოების საქონლის კონკურენტუნარიანობაზე, როგორც საშინაო, აგრეთვე საგარეო ბაზარზე.

თუ შედარებით გრძელვადიან პერიოდში ფასები ადგილობრივი წარმოების პროდუქციაზე გაიზრდება, ანუ ვალუტის რეალური გაცვლითი კურსი საშინაო ფასების მატების შედეგად აიწევს – დაუბრუნდება გაუფასურებამდე არსებულ ნიშ-

ნულს, ან გადაასწრებს მას (მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის თეორიიდან გამომდინარე გრძელვადიან პერსპექტივაში ვალუტის რეალური კურსი რჩება უცვლელი – გრძელვადიან პერიოდში ინფლაცია და ნომინალური გაცვლითი კურსი ერთმანეთს დააბალანსებს) მაშინ, გაუფასურების უმთავრეს დადებით ეფექტს, ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის გაუმჯობესებას, გრძელვადიან პერსპექტივაში ადგილი არ ექნება, ან ეს ეფექტი იქნება უმნიშვნელო.

ეროვნული ვალუტის გაუფასურების შედეგად ფასების ზრდა, როგორც წესი იწვევს, ხელფასების ცვლილებას, შედეგად გაიზრდება ფასების დონეზე ზენოლა მატების თვალსაზრისით. საშინაო ფასებისა და ხელფასების თავდაპირველი ცვლილება რამოდენიმე ხნის შემდეგ მეორადად აისახება წარმოების დანახარჯებზე. წარმოიშობა საინფლაციო სპირალის განვითარების რისკები. თუმცა არაორგანიზებული შრომის ბაზრისა და სუსტი პროფკავშირების პირობებში საქართველოში ხელფასების ზრდა და აქედან გამომწვეული უარყოფითი შედეგების განვითარება ნაკლებად სავარაუდოა.

ამგვარად, გაუფასურებამ საქართველოში შესაძლებელია მოახდინოს ინფლაციის პროვოცირება შემდეგი არხებიდან: იმპორტირებული საქონლის გაძვირება; ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის გაძვირება, რომელიც მოიხმარს იმპორტულ კომპონენტებს; ამას გარდა, თუ ადგილი ექნება ექსპორტის ზრდას, სხვა თანაბარ პირობებში ფასები საექსპორტო პროდუქციაზე ქვეყნის შიგნით მოიმატებს; გაიზრდება საინფლაციო მოლოდინები და სხვ.

ინფლაცია, რასაც ეროვნული ვალუტის კიდევ უფრო მასშტაბური გაუფასურების შემთხვევაში უდაოდ ექნება ადგილი, უარყოფითად აისახება დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობაზე. რამდენადაც, როგორც ზემოთ ავლენიშნეთ, საქართველოში მთლიან მოხმარებაში იმპორტირებული პროდუქციის მოხმარების წილი არსებითია, ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირებიდან გამომდინარე იმპორტირებული და ადგილობრივი სამომხმარებლო საქონელის გაძვირება,

გააუფასურებს მოსახლეობის რეალურ შემოსავლებს (რამდენადაც მოსახლეობის უმრავლესობა ხელფასს ლარში ღებულობს). მათი მსყიდველუნარიანობა და მყიდველთა აქტიურობა კურსის ცვლილების პროპორციულად შემცირდება. ამასთან ერთად გააუფასურდება იმ მოსახლეობის დანაზოგები, რომლებმაც ვერ მოახერხეს დეპოზიტების უცხოურ ვალუტაში კონვერტაცია. ამგვარად შეიქმნება კრიზისის ყველა დონეზე განვითარებისთვის წინაპირობები.

მოსახლეობის პაუპერიზაციას ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ ინფლაცია, არამედ ისიც, რომ მოსახლეობის უმეტესობას სესხი აღებული აქვს დოლარებში (ეროვნული ბანკის მონაცემებით კომერციული ბანკების მიერ სესხების 60% –ზე მეტი დოლარშია გაცემული), შემოსავალი კი მსესხებელთა უმეტესობას ლარში აქვს. გააუფასურების შედეგად მოსახლეობას დაახლოებით 30 პროცენტით მეტი თანხის გადახდა უნევს. უცხოურ ვალუტაში არსებული სესხების ღირებულების მატება ზრდის მათი ვადაგადაცილებისა და გადახდისუნარობის რისკს და ქმნის სოციალური დეფოლტის საშიშროებას. მოსახლეობის მასობრივი პაუპერიზაცია გაამწვავებს ქონებრივ და შემოსავლების ისედაც ღრმა დიფერენციაციას, სოციალურ პოლარიზაციასა და დაპირისპირებას. მწვავე სირთულეების წინაშე აღმოჩნდება საწარმოო სექტორი, რადგან სესხების უმეტესობა დოლარშია აღებული. კრედიტის მომსახურებაზე დანახარჯების გაზრდა, რა თქმა უნდა, უარყოფითად აისახება პროდუქციის დანახარჯებზე, ფასებსა და კონკურენტუნარიანობაზე, საწარმოების მოგებაზე და კაპიტალდაბანდებაბის მოცულობაზე. ფასების ზრდა და მოსახლეობის პაუპერიზაცია კიდევ უფრო შეამცირებს სამომხმარებლო მოთხოვნას და გააუარესებს მის სტრუქტურას, რაც ასევე დამატებით სირთულეებს შექმნის ეროვნულ წარმოებას და მთლიანად ეკონომიკას. მნიშვნელოვანი სირთულეების წინაშე აღმოჩნდება კომერციული საბანკო სისტემა – რამდენადაც გაიზრდება ვადაგადაცილებული და უიმედო სესხების მოცულობა, შემცირდება ბანკების რეალური შემოსავლები, ლიკვიდობა და მოგება.

ვაჭრობის პირობების გაუარესებიდან გამომდინარე დაეცემა მოსახლეობის ცხოვრების დონე. კერძოდ, ექსპორტის გაიფხვრა და იმპორტის გაძვირება ნიშნავს იმას, რომ ექსპორტის ერთეულით შესაძლებელი იქნება უფრო ნაკლები იმპორტული საქონლის შესყიდვა. თუ საექსპორტო პროდუქციაზე ფასების შემცირებას მოყვებოდა ექსპორტის ფიზიკური მოცულობის ზრდა, მისგან მიღებულ დადებით ეფექტებს (წარმოების მოცულობისა და დასაქმების გაზრდა, სავალუტო შემოსულობების მატება და სხვ.) შეიძლება გადაეფარა ვაჭრობის პირობების გაუარესებიდან გამომდინარე უარყოფითი შედეგები (მოსახლეობის სოციალური კეთილდღეობის შემცირება და სხვ.), თუმცა, როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ, იქედან გამომდინარე, რომ ეროვნულ ექსპორტზე მოთხოვნა მსოფლიო ბაზარზე გამოიჩინება მოთხოვნის დაბალი ელასტიურობით, მასზე ფასების შემცირების კვალობაზე ექსპორტის ფიზიკური მოცულობის არსებით ზრდას ადგილი არ ექნება. მაშასადამე, ეროვნული ვალუტის კურსის გაუფასურების შემდეგ საერთაშორისო ვაჭრობიდან ქვეყანა მთლიანობაში ნაკლებ სარგებელს მიიღებს.

რაც შეეხება ეროვნული ვალუტის გაუფასურების სხვა თანამდევ ეფექტებს, ეს პროცესი საქართველოში ვერ მოგვცემს იმ შედეგს, როგორიც შეიძლება მიღებულ იქნას მაგალითად მიზანმიმართული პროტექციონისტური პოლიტიკის – პრიორიტეტული დარგების საბაჟო-სატარიფო დაცვის – განხორციელებით, რომელიც საშუალებას იძლევა საშინაო მოთხოვნის ის ნაწილი, რომელიც მიმართული იყო იმპორტისკენ გამოთავისუფლდეს და მიმართულ იქნას დაცული, პრიორიტეტული მიმართულებებისაკენ. ანუ არ მიგვიყვანს მოხმარების გადართვასთან იმპორტულიდან ადგილობრივი წარმოების საქონელზე – ე.წ. „ხარჯების გადართვასთან“, რამდენადაც გაუფასურების შედეგად ძვირდება არა მხოლოდ იმპორტშემცველი პროდუქციის ანალოგიური იმპორტი, არამედ მთლიანად იმპორტი, რაც, მაღალი საიმპორტო ქვოტის პირობებში გამოიწვევს ინფლაციას, მოსახლეობის რეალური მსყიდველუნარიან-

ობის დაცემას. ამასთან, გაუფასურებით გამოწვეული ფასების მატება ენერგომატარებლებსა და ნედლეულზე, როგორც უკვე აღინიშნა, გაზრდის საწარმოების დანახარჯებს, თუ ეს ზრდა იქნება მნიშვნელოვანი მან შესაძლოა მთლიანად გადაფაროს გაუფასურების შედეგად მიღებული საფასო უპირატესობა, ანუ შესაძლოა მოხდეს ერთობლივი მიწოდების არა თუ ზრდა, არამედ მისი შემცირებაც კი. მიწოდებისა და მოთხოვნის შოკები უარყოფითად აისახება ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე და დასაქმების დონეზე ქვეყანაში.

მონეტარული და ფისკალური ორგანოები ვერ მოახდენენ ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირებას სახელმწიფო ხარჯებისა და ფულის მიწოდების ზრდით, რამდენადაც დევალვაციით გამოწვეული ინფლაციის შეჩერების მიზნით საჭიროა რესტრუქციული ხარჯვითი და საკრედიტო პოლიტიკის გატარება. ვერ იქნება გამოყენებული ღონისძიებები მიწოდების სტიმულირების მიზნითაც, რამდენადაც გადასახადების შემცირება გაამწვავებს ინფლაციას. ამასთან, გადასახადების შემცირების ეკონომიკური ეფექტი გრძელვადიანი ხასიათისაა, რომ არაფერი ვთქვათ ბიუჯეტის დეფიციტის მოსალოდნელ ზრდაზე.

ეკონომიკაზე დადებითი მულტიპლიკაციური ზემოქმედება დევალვაციას იმ შემთხვევაში ექნება ადგილი თუ გაიზრდება ექსპორტისა და შემცირდება იმპორტის მოცულობა. გაუფასურების შედეგად იმპორტშემცველი საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების შემთხვევაში შემცირდება საშინაო ბაზრის იმპორტზე დამოკიდებულების ხარისხი, რომლის კვალობაზეც შემცირებდება აგრეთვე იმპორტისადმი ზღვრული მიდრეკილება და გაიზრდება თვით მულტიპლიკატორის მნიშვნელობაც. თუმცა, როგორც ზემოთ ავლენიშნეთ, ექსპორტ-იმპორტის მოცულობასა და სტრუქტურაში არსებითი ცვლილებები ნაკლებად სავარაუდოა, ამდენად დადებითი მულტიპლიკაციური ეფექტი უმნიშვნელო იქნება, ისიც შედარებით მოკლევადიან პერიოდში. მას შემდეგ კი, რაც მოქმედებაში მოვა გაუფასურების ისეთი უარყოფითი გრძელვადიანი შედეგები, როგორიცაა ინფლაცია, მისგან გამოწვეული საწარ-

მოთა დანახარჯების ზრდა და ხელოვნურად უზრუნველყოფილი კონკურენტუნარიანობის შემცირება, მულტიპლიკაციური ეფექტი ფაქტობრივად განუღებია.

საბიუჯეტო შემოსავლების კუთხით შესაძლო ცვლილებებთან დაკავშირებით ჩვენი მოსაზრება ასეთია – ჩვენ ავლნიშნეთ, რომ იმპორტის მოცულობის არსებით შემცირებას ადგილი არ ექნება და უმნიშვნელოდ გაიზრდება ექსპორტი, ამდენად ნაკლებად შემცირდება იმპორტის (იმპორტის გადასახადი, დღგ, აქციზი და სხვ.) და ექსპორტის დაბეგვრიდან შემოსულობებიც. უფრო მეტიც მოსალოდნელი ინფლაციის პირობებში გაიზრდება რეზიდენტების დაბეგვრიდან შემოსულობები. ამდენად გაუფასურების შედეგად ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილში არსებით ძვრებს მოკლევადიან პერიოდში არ უნდა ველოდოთ. რაც შეეხება ხარჯვით ნაწილს, ფასების ზრდის შედეგად გაიზრდება დანახარჯები სახელმწიფო შესყიდვების წარმოებისას. ვალუტის გაუფასურებიდან გამომდინარე გაიზრდება დანახარჯები ვალის მომსახურებაზე ეროვნულ ვალუტაში. საერთოდ კომპანიების, კომერციული ბანკების, სახელმწიფოს ვალი უცხოურ ვალუტაში იქნება ტვირთი არა მარტო მათთვის, არამედ მთლიანად ეკონომიკისათვის. ამ სიტუაციაში იქმნება სავალუტო კრიზისის სავალო და ფინანსურ კრიზისში გადაზრდის საშიშროება, როგორც ეს მოხდა ლათინოამერიკულ ქვეყნებში.

ამდენად მთლიანობაში შემოსავლების უმნიშვნელო ცვლილებისა და ხარჯვითი ნაწილის ზრდის პირობებში მოსალოდნელია ბიუჯეტის დეფიციტის ზრდა. თუ ზემოთ დასახელებულ ფაქტორთა გამო ადგილი ექნება ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებას, ბიუჯეტის დეფიციტი გრძელვადიან პერიოდში კიდევ უფრო გაიზრდება. ამასთან გასათვალისწინებელია თუ როგორ საბიუჯეტო-საგადასახადო და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას გაატარებს მთავრობა ეროვნული ვალუტის გაუფასურებისა და ინფლაციის შეჩერების მიზნით.

ვალუტის გაუფასურება გარკვეულ ზემოქმედებას ახდენს აგრეთვე ფულად ბაზარზე. ინფლაცია, რომელსაც გამოიწვევს

გაუფასურება, გაზრდის ფულზე მოთხოვნას და შეამცირებს ფულის რეალური მიწოდებას, რაც ხელს შეუწყობს სარგებლის ნომინალური განაკვეთის ზრდას. აგრეთვე კრედიტორებმა შეიძლება მოითხოვონ უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთი გაუფასურების მოლოდინში. სარგებლის განაკვეთის ზრდის მთავარი უარყოფითი ეკონომიკური შედეგია ის, რომ მის კვალობაზე შემცირდება საინვესტიციო აქტივობა და კაპიტალდაბანდებათა მოცულობა, რაც უარყოფითად აისახება გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკურ ზრდაზე. სარგებლის განაკვეთის ზრდას შეიძლება ჰქონდეს დადებითი ეკონომიკური შედეგებიც – შემცირდება საიმპორტო დანახარჯები ძირითადად გრძელვადიანი მოხმარების საქონელზე, რამდენადაც ის უპირატესად საბანკო კრედიტების ხარჯზე შეისყიდება; ეს სტიმულს მისცემს მოკლევადიანი, სპეკულაციური კაპიტალის (ე.წ. „ცხელი ფულის“) შემოსვლას უცხოეთიდან, რაც ზეწოლას მოახდენს ვალუტის კურსზე გამყარების თვალსაზრისით მოკლევადიან პერიოდში. კაპიტალის შემოდინებამ შესაძლოა ხელი შეუწყოს აგრეთვე სარგებლის განაკვეთის შემცირებას და მისგან გამომწვეული ნეგატიური შედეგების გარკვეულწილად ნეიტრალიზებასაც.

ადგილობრივი მენარმეები კაპიტალდაბანდებათა მოცულობას შეამცირებენ იქედან გამომდინარე, რომ გაუფასურების შედეგად გაძვირდება საინვესტიციო საქონელი – მანქანა–მოწყობილობები, დაზგა–დანადგარები და სხვ. ეს მიწოდების შემცირებაა ეკონომიკაში, რაც ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებას ხანგრძლივადიან პერსპექტივაში. ამგვარად, ზემოთდასახელებულ ფაქტორთა გამო იქმნება მიწოდებისა და მოთხოვნის შოკების საშიშროება, რაც ასეთ პირობებში წარმოქმნის მოთხოვნა–მიწოდების პარალელური ვარდნისა (მოთხოვნისა და მიწოდების შემცირებამ შეიძლება „გამოკვებონ“ ერთმანეთი) და ეკონომიკური კრიზისის განვითარების ალბათობას.

თუ დროულად ვერ მოხერხდება ეროვნული ვალუტის კურსის სტაბილიზაცია, მაშინ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ინფლა-

ციის მაღალ ტემპებს. ექსტრაპოლაციური მოლოდინები – მოლოდინი იმისა, რომ თუ ვალუტის კურსი უფასურდება ის მომავალშიც გააგრძელებს გაუფასურებას, რომელსაც მოკლევადიანი ზემოქმედების ეფექტი გააჩნია – იქნება ხანგრძლივი და ფიზიკური და იურიდიული პირები გააგრძელებენ თავიანთი დანაზოგებისა და შემოსავლების უფრო სტაბილურ ვალუტაში – დოლარში გადაყვანას. უფრო მეტიც, საბოლოოდ ეს განაპირობებს იმას, რომ გაიზრდება პარალელური ბრუნვის – ეროვნულ ფულად ბრუნვაში დოლარის საგადასახდელო საშუალებად გამოყენების – მასშტაბები. როგორც ცნობილია პარალელური ბრუნვა შეიძლება განხორციელდეს სავალუტო ჩანაცვლების და დოლარიზაციის ფორმით.

საქართველოში ვალუტის კურსის მასშტაბურ გაუფასურებამდეც კი ადგილი ჰქონდა დოლარიზაციას. უცხოური ვალუტის გამოყენება საშინაო ფულად ბრუნვაში როგორც წესი პირველ რიგში ვლინდება დაზოგვის საშუალებიდან. ეროვნული ბანკების მონაცემებით 2008–2013 წლებში საბანკო სექტორში დეპოზიტების დოლარიზაცია მერყეობდა დაახლოებით 73–დან 60 პროცენტის ფარგლებში, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია; ფასების დაწესება მრავალ საქონელზე, განსაკუთრებით უძრავ ქონებაზე და გრძელვადიანი გამოყენების სამომხმარებლო საქონელზე, ნაკლებად ხდება ეროვნულ ვალუტაში – ფასების კოტირება ძირითადად ხდება დოლარში ან სხვა თანაბარ ვალუტაში (ევროში). ამით უცხოური ვალუტა იძენს ასევე ღირებულების საზომის და ანგარიშსწორების ფუნქციას. მიგვაჩნია, რომ ვალუტის გაუფასურების, მისი კურსის არასტაბილურობის პირობებში ვალუტის პარალელური ბრუნვის მასშტაბები გაიზრდება.

აღსანიშნავია, რომ პარალელურ ბრუნვას აქვს თავის პლიუსები და მინუსები. ერთის მხრივ, სახსრების დოლარში დეპონირება საშუალებას იძლევა შენარჩუნებულ იქნას დანაზოგები, რომელიც შემდგომში შეიძლება გამოყენებული იქნას საწარმოო ინვესტიციებში ან მიმდინარე მოთხოვნილებების ფინანსირებისთვის. ქვეყნის შიგნით უცხოური ვალუტით ოპ-

ერაციების ლიბერალიზაცია ასევე საშუალებას იძლევა უცხოეთიდან მოზიდულ იქნას ინვესტორები, რომლებიც სამართლიანად ერიდებიან რისკს, რომელიც დაკავშირებულია ვალუტის კურსის მოულოდნელ ცვლილებასთან და თავს გრძნობენ უფრო კომფორტულად, როდესაც ოპერაციები ხორციელდება დოლარში. თუმცა, მეორე მხრივ, პარალელურმა ბრუნვამ, განსაკუთრებით როდესაც მისი მასშტაბები დიდია, შეიძლება მნიშვნელოვნად შეზღუდოს მთავრობის მიერ რეგულირების ისეთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტის გამოყენება, როგორიცაა ფულადი პოლიტიკა. მონეტარული ორგანოები ფაქტობრივად კარგავენ კონტროლს ფულადი მასის იმ ნაწილზე, რომელიც უცხოურ ვალუტაშია. მას მხოლოდ ძალზე შეზღუდული მასშტაბით შეეძლება მისი რეგულირება უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტებზე სარეზერვო მოთხოვნების ცვლილების საშუალებით. პრაქტიკაში ეს ნიშნავს, რომ ეკონომიკის დოლარიზაციის პირობებში მთავრობას აღარ შეეძლება ინფლაციაზე მონეტარული მეთოდებით კონტროლი, რამდენადაც მოთხოვნა საქონელზე წარმოიქმნება არა მხოლოდ ეროვნულ ვალუტაში, არამედ დოლარშიც, რომლის მოცულობაც უცნობია. ამასთან, უნდა ავლნიშნოთ, რომ დოლარიზაციის ზრდამ შეიძლება გარკვეულწილად შეამციროს გაუფასურების ნეგატიური შედეგის – ინფლაციაზე ზემოქმედების მასშტაბები.

დასკვნა. საქართველოში ეროვნული ვალუტის გაუფასურების მოსალოდნელი ნეგატიური შედეგებია: ინფლაცია; საშინაო მოთხოვნისა და ბაზრის მსყიდველუნარიანობის შემცირება; კაპიტალდაბანდებებისა და მიწოდების შემცირება და ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება; ეკონომიკის დოლარიზაციის ხარისხის ამალღება; ვაჭრობის პირობების გაუარესება; ბიუჯეტის დეფიციტის ზრდა; სავალო და ფინანსური კრიზისის განვითარება; მოსახლეობის პაუპერიზაცია და სოციალური პოლარიზაციის გამწვავება.

პოზიტიური შედეგებიდან შეიძლება გამოიყოს იმპორტის შემცირება და იმპორტშემცვლელი სანარმოებისთვის გარკვეული კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების შესაძ-

ლებლობა საშინაო ბაზარზე, აგრეთვე ექსპორტის კონკურენტუნარიანობის ამალღება საგარეო ბაზრებზე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ გაუფასურების მოსალოდნელი ეს მოკლევადიანი, მოკრძალებული დადებითი შედეგებიც კი გრძელვადიან პერსპექტივაში შესაძლოა სრულიად გადაიფაროს მისი უარყოფითი შედეგებით.

ამგვარად, მთლიანობაში ეროვნული ვალუტის გაუფასურების სოციალურ–ეკონომიკური შედეგები უარყოფითია, შესაბამისად დღის წესრიგში დგას მისი მასშტაბების შემცირების საკითხი. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორი ღონისძიებები იქნება გატარებული ფისკალური და მონეტარული ორგანოების მიერ ლარის მეტისმეტი გაუფასურებისა და ინფლაციის თავიდან ასაცილებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. A. Kireev, International Economics, M. : “international relations”, 2001, 488 p.(in Russian).
3. <http://geostat.ge/>
4. <https://www.nbg.gov.ge/>
5. <http://www.lari.ge/index.php?do=currency/chart&code=USD>

THE EXPECTED SOCIO-ECONOMIC RESULTS OF DEVALUATION OF THE NATIONAL CURRENCY IN GEORGIA

Zviad Beshkenadze, Associated Professor of ATSU
Shota Lominashvili, Associated Professor of ATSU,
head of the Department of Economy and Tourism.

Summary

In the article there is analyzed several theoretical aspects of dropping in rate of the currency. There is displayed those positive and negative results which cause and presumably will cause a devaluation of the

national currency. In negative results there are distinguished: inflation, reduction of the home market purchasing capacity; reduction of supply and deceleration of economic growth; increasing the dollarization quality of economics; deterioration of a trading situation; growing budgetary deficiency; development of debt and financial crisis; impoverishment of the population and aggravation of social popularization. In positive results there are distinguished: ability to acquire the competitive advantages for import-alternate enterprises in the home market, and growing competitiveness in the foreign market. There is substantiated that social and economic results of scaling devaluation of the national currency is negative in general. Therefore, the stabilization of the currency is advisable and the complex arrangements should be taken for this purpose.

Key Words: National currency; Currency exchange rates; Export; Import; Devaluation; Inflation; Currency devaluation; Resilience; Investments; Budget; Economic growth.